

Тасдиқ менамоям,

Ректори Донишгоҳи давлатии Хоруғ

ба номи М. Назаршоев,

доктори илмҳои сиёсӣ, дотсент

Комилбек Амид Ёрбек

« 30 » июни соли 2023

ХУЛОСАИ

ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ ХОРУҒ БА НОМИ М. НАЗАРШОЕВ

Диссертатсия дар мавзӯи “Низоми ҷонишинҳои забони ваҳонӣ” барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ аз рӯи ихтисоси 10.02.19. – Назарияи забон аз тарафи Неъматова Бибиқанд Мабатхоновна дар кафедраи забони тоҷикии Донишгоҳи давлатии Хоруғ ба номи Моёншо Назаршоев ба анҷом расидааст.

Унвонҷӯи дараҷаи илмӣ Неъматова Бибиқанд Мабатхоновна соли 2012 факултети филологияи тоҷики Донишгоҳи давлатии Хоруғ ба номи Моёншо Назаршоевро бо ихтисоси «филолог, муаллими забон ва адабиёти тоҷик» хатм намуда, соҳиби диплом аз рӯи ихтисоси «муаллими забон ва адабиёти тоҷик» гардид. Аз соли 2012 то соли 2015 мавсуф зинаи аспирантураро аз рӯи ихтисоси 10.02.19. – Назарияи забон дар Донишгоҳи давлатии Хоруғ ба номи Моёншо Назаршоев таҳсил карда, зинаи мазкурро бомуваффақият хатм намуд.

Роҳбари кори илмии Неъматова Бибиқанд – Мирбобоев Азизхон, номзади илмҳои филологӣ, дотсент мудирӣ шӯъбаи забонҳои бостон ва ориёии Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии АМИТ.

Мавзуи диссертатсияи мазкур дар чаласаи Шурои олимони Донишгоҳи давлатии Хоруғ ба номи Моёншо Назаршоев 29.01.2013, қарори №306 тасдиқ гардидааст.

Аз муҳокимаи диссертатсия чунин натиҷагирӣ шуд:

Муҳимияти мавзӯ, пеш аз ҳама, дар он асос меёбад, ки забони вахонӣ (xikwog zik) аз забонҳои эронии шаркиест, ки ба гурӯҳи забонҳои помирӣ мансуб буда, аз рӯйи хусусиятҳои фонетикӣ ва луғавию грамматикӣ худ дар байни соири забонҳои ин гурӯҳ мавқеи хосаро ишғол мекунад.

Сохтори грамматикӣ забон ва вижагиҳои хоси савтии он ин забонро аз дигар забонҳои гурӯҳҳои помирӣ мутавафит мегардонад, бинобар ин дар як гурӯҳи хоси забонҳои эронии ҷануби шаркӣ муттаҳид кардани он бо дигар забонҳо (гурӯҳи шугнонӣ-рушонӣ, язгуломӣ, ишкошимӣ) мушкилотеро дар таснифоти генеалогии забонҳои ин гурӯҳ ба амал меорад ва аз ин рӯ, чанде аз муҳаққиқон забони вахониро дар тафовут аз дигар забонҳои гурӯҳи мазкур, ки ба шоҳаи забонҳои помирии шимолӣ мансуб дониста шудаанд, ба шоҳаи забонҳои помирии ҷанубӣ марбут кардаанд. Тафовутҳои сохтории забони вахонӣ аз дигар забонҳои помирӣ, пеш аз ҳама, дар хусусияти консервативии таркиби савтӣ (фонетикӣ)-и он зоҳир мегардад, ки бо вучуди мавҷудияти дастурҳои ин забон, дар забоншиносии муосир ба таври алоҳида, ба сурати амиқу густурда таҳқиқ нагардидааст. То ба ҳол танҳо баъзе аз бахшҳои забони вахонӣ ба шакли монографӣ мавриди баррасии илмӣ қарор гирифтааст.

Бинобар ин, пажӯҳиши дигар ҳиссаҳои нутқи ин забон, аз ҷумла низоми ҷонишини он, ки яке аз ҳиссаҳои нутқи муҳим ва мушкили ҳар забон аст, яке аз вазифаҳои мубрами забоншиносии муосир маҳсуб мегардад. Ҳарчанд дар забоншиносии муосир силсилаи таҳқиқот доир ба сохтори дастурии забони вахонӣ ба сомон расида бошад ҳам, системаи ҷонишинҳои забони вахонӣ ба таври комил таҳқиқ нашудааст.

Таҳқику баррасии низоми ҷонишинҳои забони вахонӣ, аввалан, барои ба таври амиқу дақиқ баррасӣ намудани сохтори дастурии ҷонишинҳо, нишон додани хусусиятҳои семантикӣ ва шаклҳои

категориалии онҳо мусоидат менамояд. Сониян, ба сурати монографӣ тадқиқ гардидани низоми ҷонишинҳои забони ваҳонӣ ва дар ҳамин замина, муқоисаи онҳо бо дигар забонҳои помирӣ барои муайяну мушаххас сохтани манзараи умумии таҳаввули ҷонишинҳо дар забонҳои эронии шарқӣ кӯмак мекунад. Бар мабноси нуқоти баёнгардида масъалае, ки ба сифати мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионии мо пазируфта шудааст, аҳамияти басо бузурги илмиро молиқ мегардад.

Диссертатсия дар доираи нақшаи илмии кафедраи забони тоҷикии Донишгоҳи давлатии Хоруғ ба номи Моёншо Назаршоев таҳия гардида, натиҷаҳои таҳқиқот дар маҷаллаҳои, ки ҚОА назди Президенти ҶТ таъйид намудаанд, интишор гардидаанд.

Ҳадаф ва вазифаҳои таҳқиқот. Ҳадаф асосии таълифи диссертатсия, пеш аз ҳама, таҳқиқу пажӯҳиши хусусиятҳои луғавӣ, семантикӣ ва грамматикӣ низоми ҷонишинҳои забони ваҳонӣ мебошад.

Ҳадафи зикршуда бо ҳалли **вазифаҳои** зер амалӣ мешавад:

- гирдоварии маводи забонӣ ва таҳияи картотека;
- танзим ва ҳамгунсозии картотекаи маводи забонӣ;
- муайян намудани асосҳои назариявии низоми ҷонишинҳо дар забони ваҳонӣ;

- нишон додани хусусиятҳои грамматикӣ ва луғавӣ-семантикӣ низоми ҷонишинҳо дар забони баррасишаванда;

- ҳаллу фасли проблемаҳои таснифи илмии низоми ҷонишинҳо дар забони мазкур;

- таҳқиқи густурда ва амиқи ҷонишинҳои шахсӣ ва ғайришахсӣ ва вазифаҳои грамматикӣ онҳо дар забони ваҳонӣ.

Манбаи назариявӣ ва методологияи таҳқиқот. Таҳқиқи мавзӯи диссертатсия дар асоси методи синхронӣ-тасвирӣ ва таҳлили грам-матикии ҷузъҳои алоҳида сурат гирифтааст. Дар мавридҳои зарурӣ аз усулҳои таҳқиқи майдонӣ, муқоиса ва муқобила истифода карда шудааст.

Таҳкурсии асосҳои назариявии рисолаи мазкурро асарҳои илмию назариявии чунин донишмандон аз қабиле Д.Карамшоев [1978]; Н.

Карамхудоев, [1973]; Х.Курбонов [1976]; Т.Бахтибеков [1979]; М.Н. Қосимова [2011], С.Мирзабдинова [1983], М.Файзов [1966], Б. Сиёев [1972], М.М. Аламшоев [1996], Ш.Юсуфбеков [2014], М.А.Нахангова [1971] инчунин, олимони рус, ба мисли А. Л Грюнберг, И. М. Стеблин-Каменский [1976], Т.Пахалина [1975]; Т.И.Оранская [1976], О.В.Петрова [1973], А.В.Исаченко [1963], К.Е.Майтинская [1969], Ф.Ф. Фортунатов [1956], А.М. Пешковский [1938], А.А. Шахматов [1975], В.В. Виноградов [1972], Ф.И. Буслаев [1958], В.С. Расторгуева [1966], Э.Бенвенист [1974] ва дигарон бузург мебошад.

Навгониҳои илмӣ диссертатсия дар он зоир мегардад, ки дар диссертатсия бори нахуст дар асоси маводи тозаии забонӣ системаи ҷонишинҳои забони ваҳонӣ ба таври комил таҳқиқ шудааст. Инчунин дар таҳқиқоти диссертатсионӣ бори нахуст дар эроншиносӣ низоми ҷонишинҳои забони ваҳонӣ ба сурати монографӣ мавриди таҳқиқи густурда қарор гирифтааст. Дар асоси маводи гирдовардашуда бори аввал хусусиятҳои грамматикӣ ҷонишинҳои забони ваҳонӣ таҳлил гардида, гурӯҳҳои ҷонишинҳои забони ваҳонӣ аз назари маъноӣ ва грамматикӣ мавриди пажӯҳиш қарор дода шудаанд.

Саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот аз он иборат аст, ки муаллифи диссертатсия дар чараёни пажӯҳиш, аз таҳрезии мавзӯи рисола, ҷамъовариҳои мавод, гурӯҳбандии онҳо, ба бобу зербобҳо ҷудо карда навиштани диссертатсия ба таври мустаким саҳм дорад. Навиштани мақолаҳо оид ба мавзӯ ва суҳанронӣҳо дар ҳамоишу конференсияҳо оид ба мавзӯи диссертатсия фаъолияти амалии рисола навис доир ба кори диссертатсионӣ мебошад.

Аҳамияти назариявии таҳқиқот. Натиҷаҳои таҳқиқи диссертатсионӣ ва нуқтаҳои асосии назариявии онро метавон зимни таҳқиқи низоми ҷонишинҳои забонҳои дигари эронӣ шарҳӣ, аз ҷумла забонҳои гурӯҳи помирӣ ва ҳамчунин дигар забонҳои ғайриэронӣ минтақа истифода намуд. Маводи илмӣ диссертатсия ҳамчунин барои равшанӣ андохтан ба бисёре аз масъалаҳои таърихи забонҳои эронӣ, масоили мубрами сохтори дастурии

онҳо ва инкишофи таърихии сохтори морфологию категорияҳои грамматикии ин забонҳо мусоидат карда метавонад.

Масъалаҳои зерин ба ҳимоя пешниҳод мешаванд.

1. Дар асоси назарияи умумилингвистӣ мавқеи ҷонишинҳои забони ваҳонӣ ва ифодашавии онҳо дар системаи воҳидҳои забонӣ муайян гардидаанд.

2. Хелҳои ҷонишинҳо дар забони ваҳонӣ дар асоси хусусиятҳои маъноӣ ва структурии онҳо таҷзия карда шуданд.

3. Таъриқиҳои ҷонишинии забони ваҳонӣ тасвир ва таҳлил гардида, хусусияти грамматикии онҳо нишон дода шуданд.

4. Низоми флективии ҷонишинҳои забони ваҳонӣ ва таҳаввули шаклии онҳо зимни тағйироти падежӣ бар маъноӣ далелҳои забонӣ ба доираи пажӯҳиши забоншиносӣ кашада шудааст.

5. Ҷойгоҳ ва мақоми ҷонишинҳои шахсӣ ва ғайришахсӣ дар низоми умумии корбурди ҷонишинҳо дар забони ваҳонӣ мушаххас карда шудааст.

6. Аз нуқтаи назари корбурди - нахвӣ ҷонишинҳои забони ваҳонӣ таҳлилу таҳқиқ карда шуда, нақш ва ҷойгоҳи онҳо дар низоми сарфӣ ва нахви забони ваҳонӣ таъйин карда шудааст.

7. Умумият ва фарқияти ҷонишинҳои забони ваҳонӣ дар системаи грамматикии забонҳои бадахшонӣ (помирӣ) муайян карда шудааст.

Аҳамияти амалии таҳқиқот. Матолиби илмӣ ва маводи забонии диссертатсияро метавон ҳангоми таҳияи курсҳои таълими таърихи забонҳои эронӣ, таърихи забони тоҷикӣ, курсу семинарҳои таҳассусӣ доир ба забонҳои помирӣ, масоили мубрами грамматикаи забонҳои эронӣ ва таҳияи фарҳангҳои тафсирий ва дузабонаи ваҳонӣ, фарҳангҳои муқоисавии забонҳои эронӣ, баҳусус гурӯҳи забонҳои бадахшонӣ (помирӣ) истифода намуд.

Бобҳои диссертатсия мутобиқи мақсаду вазифаҳои гузашташуда тарҳрезӣ шуда, баррасию таҳқиқ дар сатҳи баланди илмӣ қарор дорад. Хулосаҳои диссертант илмӣ буда, ба талаботи навиштани диссертатсияҳои илмӣ Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқ мебошад.

Диссертатсияи мазкур, бешубха, кори илмии мукамал ва ба анҷомрасида буда, аз рӯи мақсад ва мухтаво ба ихтисоси 10.02.19. – Назарияи забон мувофиқ аст.

Кафедраи забони тоҷикии Донишгоҳи давлатии Хоруғ ба номи Моёншо Назаршоев диссертатсияи Неъматова Бибиқанд Мабатхоноваро кори илмии баанҷомрасида ва мукаммалу мубрам мехисобад. Диссертатсияи мазкур дар сатҳи баланди корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ таълиф шуда, ба талаботи корҳои диссертатсионӣ пурра ҷавобгӯ аст. Фишурдаи диссертатсия ва 6 мақолаи муаллиф мухтавои асосии диссертатсияро инъикос менамоянд. Аз шумори мақолаҳои ҷопшудаи диссертант шаштои он дар маҷаллаҳои таъйиднамудаи КОА назди Президенти ҶТ ва КОА ФР интишор гардидаанд:

[1-М]. Неъматова, Б.М. Проблемаи тадқиқи ҷонишинҳо дар забони вахонӣ [Матн] / Б.М. Неъматова // **Паёми Донишгоҳи миллӣ**. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2013. – № 4/6 (122). – С. 56-59. ISSN 2074-1847.

[2-М]. Неъматова, Б.М. Грамматические свойства личных местоимений в ваханском языке [Матн] / Б.М. Неъматова // **Паёми Донишгоҳи миллӣ**. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2015. – № 4/2 (163). С. 43-47. ISSN 2074-1847.

[3-М]. Неъматова, Б.М. Вопросительные местоимения-существительные в ваханском языке [Матн] / Б.М. Неъматова // **Паёми Донишгоҳи миллӣ**. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2015. – № 4/6 (177). С. 94-99. ISSN 2413-516X.

[4-М]. Неъматова, Б.М. Корбурди ҷонишинҳои номуайяни дар забони вахонӣ [Матн] / Б.М. Неъматова // **Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ**. Душанбе, 2019. – № 1(78). С. 147-150. ISSN 2219-5408.

[5-М]. Неъматова, Б.М. Синтаксическая функция указательных местоимений в ваханском языке [Матн] / Б.М. Неъматова // **Паёми Донишгоҳи миллӣ**. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2020. – № 6. С. 41-45. ISSN 2413-516X.

[6-М]. Мирбобоев, А. М., Неъматова, Б.М. Вазифаи ҷонишинҳои таъйинӣ дар забони вахонӣ [Матн] / А.М. Мирбобоев., Б.М. Неъматова //

Паёми Донишгоҳи Хоруғ. Баҳши илмҳои филологӣ.– Душанбе, 2022.– № 2 (2) .С. 126-130. ISSN 2413-516X.

Мақолаҳои муаллиф дар маҷмуаҳо ва нашрияҳои дигари илмӣ:

[7-М]. Неъматова, Б.М. Личное местоимение второго лица множественного числа в ваханском языке [Матн]./ Б.М.Неъматова // Суханшиносӣ. Маҷаллаи илмӣ.– Душанбе, 2016. – № 2. ISSN 2308 -7420.

[8-М]. Неъматова Б.М. Корбурди ҷонишинҳои нафсӣ-таъкидӣ [Матн]./ Б.М.Неъматова // Масъалаҳои забоншиносӣ. Маҷаллаи илмӣ. – Душанбе, 2021. – № 2, 17-24. ISSN 2708- 308X.

[9-М].Неъматова Б.М. Корбурди ҷонишинҳои шахси сеюми танҳо ва ҷамъ дар забони ваҳонӣ.[Матн]/Б.М.Неъматова. Маҷуди конференсияи байналмилалӣ илмӣ - амалӣ Донишқадаи давлатӣ забонҳои Тоҷикистон ба номи С.Улуғзода дар мавзӯи «Проблемаҳои актуалӣ забоншиносӣ ва адабиётшиносӣ дар замони муосир» (Душанбе, 23-24 уми декабри соли 2022).– Душанбе, 2022.– С.323-327.

[10-М.].Неъматова Б.М. Масъалаҳои назариявӣ ҷонишинҳо дар забоншиносӣ.[Матн]/Б.М.Неъматова Маҷуди конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-назариявӣ Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷӣ Тоҷикистон ба номи С.Улуғзода, дар мавзӯи «Таҳқиқоти педагогӣ:мушкилот ва дурнамои он дар замони муосир» (Душанбе, 31 уми март 2023).– Душанбе, 2023.– С.283-288.

[11-М].Неъматова Б.М.Пайдоиши конструксияи эргативӣ дар забони ваҳонӣ ва вазифаи синтаксисии онҳо.[Матн]/ Б.М.Неъматова. Маҷуди конференсияи илмӣ-назариявӣ, ҷумҳуриявӣ Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷӣ Тоҷикистон ба номи С.Улуғзода дар мавзӯи «Забони русӣ дар фазои донишҷӯи диалектикаи дузабонаи замони муосир» (ш.Душанбе, 14-15 уми июни соли 2023). – Душанбе, 2023.– С.150 -154.

Бояд қайд кард, ки мавзӯ ва муҳтавои диссертатсия ба таҳқиқи паҷӯиши хусусиятҳои луғавию грамматикӣ низоми ҷонишинҳои забони ваҳонӣ баҳшида шудааст ва ба шиносномаи ихтисос ва муҳтавои он ба

тартиби муқарраршудаи таълифи диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии номзадии илмҳои филологӣ аз рӯи ихтисоси 10.02.19 - назарияи забон мутобиқат менамояд.

Асолат, навгонӣ чанбаи муқаммали назариявии диссертатсияи Неъматова Бибиқандро дар мавзӯи “Низоми ҷонишинҳои забони ваҳонӣ” ба назар гирифта, Донишгоҳи давлатии Хоруғ ба номи Моёншо Назаршоев диссертатсияи мазкурро аз рӯи ихтисоси 10.02.19. – Назарияи забон барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ тавсия менамояд.

Хулоса дар ҷаласаи якҷояи кафедраҳои забони тоҷикӣ ва забонҳои шарқи Донишгоҳи давлатии Хоруғ ба номи Моёншо Назаршоев қабул шудааст. Дар ҷаласа 17 нафар аъзои кафедраҳо иштирок карданд, натиҷаи овоздиҳӣ: тарафдор - 17 нафар, муқобил - нест, бетараф - нест, (суратҷаласаи №7, аз 28 июни соли 2023).

Мудири кафедраи забони тоҷикии

ДДХ ба номи М. Назаршоев, номзади

илмҳои филологӣ, дотсент Броимшоева Муслима Қиматшоевна

Мудири кафедраи забонҳои шарқи

ДДХ ба номи М. Назаршоев, номзади

илмҳои филологӣ, дотсент Чумбаева Баҳор

Котиб Шосафоева Пудина

Суроға: 73600, Ҷумҳурии Тоҷикистон

ш. Хоруғ, х. Шохтемур, 109.

Тел.: +992 (933027292)

www.khogu.tj

Имзоҳои М. Броимшоева ва Б. Чумбаева ва П. Шосафоеваро

“Тасдиқ мекунам”

01.04.2024
11.05.2024

Раёсати кадрҳо, коргузори ва корҳои махсуси ДДХ

ба номи Моёншо Назаршоев

Саидрахмонов Насим

Нишонӣ: 736000, ш.Хоруғ кӯчаи Шохтемур 109.

Донишгоҳи давлатии Хоруғ ба номи Моёншо Назаршоев

Тел.: 8352222248, 8352222779

Сомона: www.khogu.tj